

LIMBA ROMÂNĂ

7
și 1520

DIALECTELE ITALIANE.

SCURTĂ FILOLOGICĂ

DE

G. L. FROLLO

PROFESORU LA GIMNASIULU CAROLU I DIN BRĂILA.

*Se vinde cu prețulu de unu Leu N. în profitulu Societății
pentru învățatura poporului Român.*

BRĂILA

TIPOGRAFIA I. BOERESCU & COMP.

Februariu 1869.

COTA 04/8548

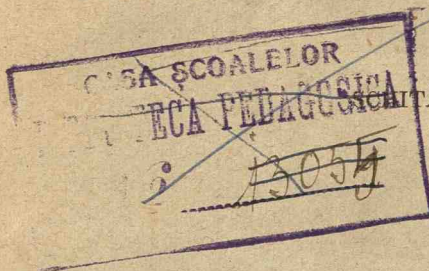
Dublet

INVENTAR 158566

LIMBA ROMÂNĂ

ȘI

DIALECTELE ITALIANE.

SOCIETĂȚI FILOLOGICĂ

DE

G. D. PROLLO

PROFESORU LA GIMNASIULU CAROLU I DIN BRĂILA.

*Se vinde cu prețulu de unu Leu N. în profitulu Societății
pentru învățătura poporului Românu.*

BRĂILA

TIPOGRAFIA I. BOERESCU & COMP.

Februaru 1869.

C 158566

Catalog No. 1630
Biblioteca No. 1
Etajeră No. 4

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București
Cota III 402077

RC 109/2015

04/8548D

BIBLIOTECA GENERALĂ UNIVERSITARĂ
"CAROL I" BUCUREȘTI
Cota ~~04/8548 Dublet~~
Inventar C158566

B.C.U. "CAROL I" BUCUREȘTI

C158566

DD: 673084

Manserunt, hodieque manent vestigia ruris.

HORATIU.

I.

Știința filologică are dreptu cuvântu de a se fâli pentru victoriele re-purtate în Țările noastre. Nefiindui de ajunsu să fie lărgitu orizontulu cercetărilor în privința limbelor clasice, la cari mai că se mărginiau studiile trecutului, a mai voitu să răpescă sfingiloru secretele de atâtea secole păstrate și să evdce cele XXXI dinastie egiptene din necropolele lor: a silitu pe Babilonu și pe Ninive să dea contu despre alfabetele cuneiforme săpate pe argilă: deslegô prin tablele poliglote ale Achemenișiloru problema cea nepătrunsă despre limbagiulu Meșiei: descifrô estravagantele caractere ale templeloru cipriene și ale peșteriloru funerarie din Licia: făcù să vorbescă bas-relievelle ce acoperiau stâncele Frigiei: scose la lumină tesauzele de filosofă și de estetică ce zăcèu necoprinsè în Sastrele Indianiloru, în *Ramayana* și în *Mahabharata*; iar ceea ce este și mai multu, devinô prin simpla putere a inducțiunii existența, fisionomia și fazele istorice a poporulu Arya, acelu nobilu poporu a căru limbă esplică totă morfologia limbelor noastre, și prin care Greco-Latini, Slavi și Germani se recunoscù astăzi de frați.

Tôte aceste rezultate suntu de o valdre inestimabilă spre a reconstrui istoria, spre a determina legămintele ce unescù membrele risipite ale familiei omenesti, și spre a prepara acea sintese socială la care țintește mișcarea de astăzi. Dar, în interesulu chiaru acestui scopu, misiunea limbisticii nu se mărginește aci: Europa însăși i păstrează unu tărèmu întinsu de abia desțelinitu, pe care o așteptă alte conquiste de unu interesu mare și cu multu mai imediatu.

Obiectulu indaginiloru nu voru mai fi niște națiuni mörte, cari au peritu de pe fația lumii, și au presăratu cu osemintele loru pustietățile Orientulu; dar națiunile cele viue, cari, totu așteptându ora rescumpărării, și au păstratu limba loru dreptu paladiu de gloriă și de independență. Pentru ele o questiune filologică este câteodată o questiune de viață și de mörte, și o carte de gramatică valorèză mai multu decâtu o òste innumerabilă înzestra cu puscì de Chassepot și cu tunuri ghintuite.

Una din aceste națiuni a fostu, și în 6recare parte este chiaru acumu, națiunea română. Încungiurată de vecini mai multu s6eu mai pușinu intere-sași a o cotropi și a o asimila, ea simte necesitatea de a afirma nepregetatu dreptulu ei la existență. Titlurile nu i lipsescu, dar cată să le desgr6pe și să le producă la lumină.

Pop6rele suntu în respectulu acesta ca și indiviși. Cându umblă cine-va să și dovedescă câte unu dreptu ereditaru, recurge la arhivele familiei. Familia Românuului este marea ginte latină, marea lui de nobleță este numele ce lu p6rtă, arhivele suntu șinuturile Italiei. Acolo unde a fostu l6gânulu să nu se afle 6re și actulu de naștere?

La Italia dar, Româniloru. alergași la Italia! Cercetași monumentele și datinile ei p6n6 a nu se șterge prin mâna timpulu: cercetași limba frașiloru vostri de acolo, cercetași câte una una t6te dialectele loru.

II.

Ocasiunea disertașunii de fașă ni s'a oferitu de cãtre D. Alexandrescu Urechia, care într'unu discursu rostitu la 15 Sept. din anulu trecutu înaintea Academiei Române lu6 la examenu unulu din dialectele Italiei, adicã dialectulu friulanu. Intenșiunea n6stră este de a da unu pasu înainte pe aceeași cale, și chiaru decã nu ne vomu uni întru t6te cu ideile acestui bãrbatu eruditu și infatigabilu, totuși ne place de a lu aplaude chiaru la începutu pentru nobilulu entusiasmu patrioticu ce transpare din scrierea lui, și de a constata în același timpu cã observașunile D-s6ele în cea mai mare parte suntu drepte și esacte.

Punctulu nostru de plecare va fi limba comună a Italiei, adicã acea limbă *toscană*, care încetându în secolulu XIII de a fi numai *remissus modus et humilis in quo et mulierculæ communicant*, s'a perfecșionatu, s'a întinsu, s'a nobilitu, a devenitu înfine o limbă literariă. Existența ei ca dialectu nu s'a curmatu pentru ac6sta, cãci poporulu știe totdeauna să și pãzescă cu scump6tate patrimoniulu s6eu; și cându limba scriitoriloru a începutu de a scãd6 și de a se depãrta de spiritulu ei primitivu, cei ce au fostu mai înșelepși a trebuitu să și spele rufele în apele Arnulu. Giuseppe Giusti, care se fãlia de a nu fi deschisu niciodatã dicșionarulu Cruscei, înv6ș6 italianește la suburbia de *Porta a Croce* și la ulici6rã în *Calimala*, unde fusese odin6rã residența barbierulu Burchiello: totu asemenea fãcuse autorulu *Divinei Comedie* șese sute de ani mai înainte.

Amu merge pr6 departe decã amu voi să ar6tãmu cu deamãruntulu t6te asemênãrile ce prezentã limba toscană cu cea română. Urmându exemplulu iluștrulu Heliade Rãdulescu, care a publicatu mai de multu o prescurtare de gramatică comparativă și unu articulu analogu în *Curierulu de ambe sexe* (Per. III. Nr. 1), amu put6 produce înaintea lectorulu vreo 2000 de vocabule radicele comune la am6ndou6 limbele. Combinându rãdãcinile cu pre-

fixele și sufixele comune, numărul cuvintelor identice sèu analòge s'aru înmulți pênă la 18,000, și adăugândule tôte vorbele și derivațiunile din limba doctă luate deopotrivă din latina și din elena, amu putè forma unu vocabularu pe deplinu inteligibilu Românului și Italianului și conținèndu tôte părțile esențiale ce se ceru pentru discursulu omenescu.

Pronunțatiunea păstrèză același caracteru de analogiă; alterațiunile fonetice suntu dupò aceleași tipuri, și alfabetulu este mai același. Dècã unele litere se pronunțiã almintrelea, acèsta nu se întèmplã nici în tötã Italia nici în România tötã: littera j s. ex. pe care Muntènu lu o pronunțiã ca France-sulu, este pronunțiatã în Moldavia și în Macedonia ca g italianu în vorbele unde g suplinește pe j alu Latiniloru.

Correspondența între ambele limbe nu se desminte în ceea ce privește gramatica. Terminațiunile genurilor, formarea pluralulu, declinarea prin prepozițiuni, o sumă de diminutive și de augmentative, fisionomia articuleloru și a mai multoru adiective determinative, flexiunile câtoru-va timpuri simple la verbe, formarea unoru perifrastice, mutarea verbeloru active în pasive, variațiunile verbeloru neregulate, conjugarea verbeloru reflexive și combina-reu lor cu particulele pronominale presentã o coincidență admirabilã.

Adevèratu este cã o privire superficialã aru putè micșora efectulu acestoru asemènãri, cãci despre o parte se gãsescu chiaru astãdi mai multe elemente strãine respândite în limba română, iar despre alta însãși limbã italianã a simțitu influența evenimentelor, și a priimitu, chiaru în vederea perfecționãrii sèle, mai multe feluri de modificațiuni. Dar părțile eterogene ce s'au amestecatu cu limba română nu i suntu de locu esențiale, și nici nu s'au arètatu cu uniformitate în tôte provinciile, ba încã n'au fostu permanente în tôte timpurile, și este prè ușoru de a le esplica, sèu prin lipsa obiectelor pe cari țerile Daciei nu le oferiau ca Italia la privirea legionariloru romani, sèu prin treptata pãrãsire a artelor și profesiuniloru ce au devenitu mai târziu monopolulu strãiniloru, sèu prin scãmbãrile religiòse și îmbrãcișarea limbagiulu slavu ori elinescu în Biserică, sèu înfine prin stãpânirea Fanariòșiloru, Turciloru și Unguriloru, cari exploataserò administrațiunea politicã. Cãtu pentru modificãrile limbei italiene, ele nu suntu mai însemnate, și în orice casu nu ne lipsescu cu totulu monumente spre a le recunòște sèu mijlòce spre a le prețui.

Dar ceea ce are sã ne convingã mai multu despre afinitatea originariã a limbelor acestora este examinarea dialectelor italiene; fiindcã dialectele au precesu limba literariã, si fondulu loru celu necioplitu și împestrítatu de arcaisme representã chiaru astãdi în modulu celu mai învederatu istoria coplãrii sèle și succesiunea periòdeloru de tranzițiune prin cari a pãșitu.

III.

Dialectele italiene suntu multe și diverse. Noi le vomu reduce într'unu micu prospectu grupândule aici dupò împãrțirea geograficã a Țerei și dupò

înrudirea lor; iar această dare de sêmă o vomu însoçi cu ôrecari notiție bibliografice, încâtu să cunoscă lectorii nostri unde au să recurgă, decă unii din D-loru aru voi să studie mai cu dinadinsulu tema ce le propunemu. (*)

a) **ITALIA SEPTENTRIONALĂ.** — Dialectele din Italia septentrională presentă mai multe analogie între ele, fie materiale fie și formale, și păstrază mai multe vestigiuri de limbă celtică. Se potu împărți în pedemontane, ligure, lombarde, venete și carnice.

Din familia pedemontană cele mai principale suntu: dialectulu piemontesu propriu ȕisu, celu canavesu și celu monferinu. Pentru fiecare avemu monumente scrise și tipărite, atâtu în versuri câtu și în prosă; dar celu d'ântîu este înzestratu cu o literatură mai avută, și posede mai multe lucrări lexicografice, dintre cari este fôrte estimatu vocabularulu abatelui M. Ponză (Turinu 1843).

Familia ligure are de dialectu principalu pe genovesulu, care posede deosebite scrieri, mai vîrtosu în poesie: unele din acestea s'au culesu de către Marcoaldi.

Dialectele lombarde cele mai de frunte suntu: milanesulu, comasculu, bergamasculu și brixianulu. Literatura dialectului milanesu este fôrte întinsă și continuată fôră întrerupere dela 1520 încôce, nu numai în genulu facețiosu ci și în celu mai seriosu: Maggi, Balestrieri, Porta și Raiberti suntu autorii cei mai renumiți; F. Cherubini publicô unu dicționarulu în patru volumuri (Milanu 1844), care pe lîngă vorbele milanese coprinde în mare parte și locuțiunile celorlalte provincie lombarde. Pentru dialectele comasce, urbane și rustice existe dicționarulu ab. P. Monti (1845) înavuțitu cu o apendice tipărită la 1856. Pentru dialectulu bergamascu se află vechiulu vocabularulu latino-bergamascu a lui Gasparini (Milanu 1565). Pentru celu brixianu avemu două dicționare, unulu de P. Tagliardi (Brixia 1759) și altulu de P. Melchiorri (Brixia 1817) cu o apendice publicată mai târziu (1820).

Între dialectele emiliane se distingù cele dela Bolonia, Faența, Modena, Reggio, Ferrara, Parma, Placența și Pavia. Literatura dialectului boloniesu înfloria chiaru la 1551, și consiste în prose, poesii, calendarie, traducțiuni și comedie: cele mai importante din aceste compuneri s'au datu la lumină într'o culegere începută la 1827 și continuată la 1836 de către C. E. Ferrari autoru alu vocabularului bolonieso-italianu tipăritu în Bolonia (1838). Antonio Morri compuse vocabularulu dialectului faențianu sèu romaniolu (Faența 1840). Dialectulu de Modena are dicționarulu lui F. Cherubini (Milanu 1827), și celu de Reggio dicționarulu lui G. B. Ferrari (Reggio 1832); iar pentru Ferrara a compusu unu vocabularulu abatele F. Nannini (Ferrara 1805), pentru Parma

(*) Mai multe din aceste detaliuri suntu extrase din prețiosa operă a lui B. Biondelli: *SAGGIO SUI DIALETTI GALLO-ITALICI* (Milanu 1854 — trei volum.). Acestu filologu desvôltă cu deamăruntulu tôte particularitățile caracteristice ale dialectelor pedemontane, emiliane și lombarde cu filiașunile lor, aducându exemple din orice epochă, și dându versiunea parabolii *Risignitorulu* în fiecare din aceste dialecte.

I. Paschieri, pentru Placența L. Foresti (Placența 1836) și pentru Pavia C. Gambieri (Pavia 1850).

Familia venetă coprinde mai cu deosebire dialectulu venețianu, celu paduanu, celu vicentinu, celu veronesu, celu dela Chioggia și celu dela Burano. Dialectulu venețianu este demnu de mare atențiune, căci representă fusiunea mai multoru dialecte din Italia tötă, și aföră de acësta este unulu din cele mai cioplite și mai cultivate: are autori eminenti, precumu: Gritti, Pastò, Goldoni, Buratti, și nici nu i lipsescu vocabulare, dintre cari celu mai principalu este alu lui G. Boerio. Paduanulu rusticu numëra între poeții lui pe Meno Begnoso, pe Menon, pe Porcaro, pe Moncai: are unu vocabularu cam imperfectu compusu de Patriarchi, dar onorab. amicu alu nostru G. D. Nardo, membru Institutului Regescu de Științe, căruia i datorăm și mai multe din acëste notiție, a culesu câteva sute de vocabule curatu rusticane. Dialectulu vicentinu se apropia foarte multu de celu paduanu, și are cu dënsulu o literatură comună. Dialectulu veronesu are peste o mediocră literatură și unu micu vocabularu alu ab. Angeli publicatu la 1821. Cu multu mai scăpătate în acëstă privință suntu dialectele dela Chioggia și dela Burano; prelăudatulu D. Nardo se ocupă de mai mulți ani spre a le ilustra și a le face cunoscute lumii filologice.

Dialectele coprinse în familia carnică suntu: friulanulu, gorițianulu, vechiulu tergestinu și belunesulu. Dialectulu friulann, despre care D. Alexandrescu a întrefinutu Academia Română, este foarte avutu în produțiuni literare prosaice și poetice: scriitorii cei mai populari au fostu contele Hermes și P. Zurut. Avemu înaintea ochiloru manifestulu unui vocabularu friulanu ce se află în cursu de tiparu, și alu căruia autoru, abatele I. Pirona, într'o memorie intitulată: *Attinenze della lingua friulana* (Udine 1859), făcëndu comentariulu unei inscripțiuni dela 1103, vorbește în trecātu despre analogia acëstui limbagiu cu celu românescu. Același argumentu s'a tratatu mai cu dinadinsulu de către G. I. Ascoli într'o broșură: *Sull' idioma Friulano e sue affinità colla lingua Valacca* (Udine 1846). — Dialectulu gorițianu este o amestecătură de friulanu, venetu și slavu: nu posede decātu drecari poesie populare. Tergestinulu vechiu este asemenea o derivațiune a friulanului, care în đioa de astăzi s'a înlocuitu prin dialectulu venetu; la 1828 se auđia încă în gura poporului, și ab. G. Mainati publicô în anulu același câteva dialoguri cu traducerea loru italianescă. Belluno posede câteva produțiuni în versuri; repausatulu canonicu Vienna i dede unu vocabularu rămasu încă netipăritu.

b) **ITALIA CENTRALĂ.** — Dialectele vorbite în acëstă regiune suntu coprinse în familia toscu-latină, și se deosibescu între ele dialectulu toscanu, celu romanu și celu umbricu. Literatura loru se confunde cu literatura clasică italiană, ânsă genulu popularu ofere mai multe compuneru locale ce s'au culesu de Tommaseo, Visconti și Marcoaldi. *Stenterello* și *Meo Patacca* n'au amuțitu încă, și comediele lui Tacconi formeză chiaru acumu deliciurile Transteveriniloru.

e) **ITALIA MERIDIONALĂ și INSULARĂ.** — Familiile cele mai importante suntu: samnito-iapigia, bruțio-sicula, corsa și sarda.

Celu mai cunoscutu din dialectele samnito-iapigie este neapoletanulu. Pe timpul lui Alfonsu de Aragona neapoletanulu devenise chiaru limba guvernului: avù poeți distinși dintre cari merită mențiune Cortese, Sgruttendio și renumitul Capasso, care nu s'a sfitu de a traduce în jargonulu Lazaroniloru nu numai pe *Gerusalemme Liberata*, ci pe ênsuși Omeru cu textulu la frunte. Teatrulu comicu neapoletanu, transportatu într'o altă sferă, aru putè rennoi dramatica italiană, și este de o fertilitate extraordinariă: numai dintre contimpurani Orașiu Schiani a produsu ca la șeptezeci de bucăți, și Pasquale Altavilla de două ori mai multu. Cântecelu populare au fostu culesu de francesulu Cottreau, și melodiele loru, exploatate de Rossini, de Bellini, de Donizetti și de Mercadante, au âmblatu prin tötă lumea.

Familia bruțio-siculă coprinde dialectele Calabriei și Siciliei. Noi cunștemu puține versuri calabrese publicate în culegerea lui Caselli (Parisu 1865); dar pentru dialectulu sicilianu existe unu dicționaru de G. Bandi (Palermu 1857) cu o mică gramatică a lui G. Meli. Literătura siciliană este din cele mai antice și abundante: poesiele contimpuranului Meli suntu de o puritate și de o eleganță rară.

Dialectulu Corsicei are mai multe poesie de unu genu cu totulu particularu, între cari se deosibescu baladele numite *voceri*. Tommaseo, Fée, Wolf și Gregorovius au datu niște studiuri prè interesante în acèstă privință.

Limbagiulu Sardiniei se depărtèză din celelalte prin proprietățile lui lexicale și gramaticale: fundulu este curatu latinescu. Se împarte în *logodanescu* și *campidanescu*. Celu d'ântèiu este unu felu de limbă literariă, care nu se vorbește nici într'unu locu particularu: alu doilea este vorbitu mai cu sêmă în provincia de Cagliari. Dicționarulu lui Porro este din cele mai bune.

Între dialectele italiene nu voimu a numèra pe acelea cari se vorbescu de coloniele germane, franceze, catalane, arabice, albanese și grecești aședate în Italia. Ânsè lectorulu nu va uita pe cei 15,710 Români ce se află la Diguano, Valle și Rovigno în provincia Istriei. Unele remășițe de colonie românești se află chiaru în interiorulu insulei Veglia la niște vâlcele, cari după limbagiulu de acolo se numescu *Poglițe*. Români din Italia n'au nici literatură tipărită, nici vocabulare.

IV.

O așa mare diversitate de dialecte, de subdialecte și de gerguri (jargone) și are rădăcinile sele în istoria națiunii. Nêmurile ce au ocupatu pământulu Italiei în timpurile cele mai depărtate, nu numai că aparținèu la niște râmuri diverse ale ginții aryene, precumu au fostu Pelasgii și Celții, ci erau peste acèsta amestecate chiaru cu elemente chamitice, alu câroru idiomu

era împrumutatu din familia lui Sem(*), precumu o dovedescu inscripțiuni multe și o sumă însemnată de numiri geografice din Italia centrală și meridională.

O uniformitate ȃrecare a trebuitu să se introducă pe timpul Romanilor prin puterea regimului politicu și prin influența literaturii latine; dar transmigrațiunea barbarilor și neîncetatele invasiuni străine au venitu să amestece în vorbirea populară alte elemente noue și eterogene. Mai târziu, reformându-se geniulu națiunii, limba toscană a fostu priimită după mai multe încercări în totă Țera, și începù de a exercita o acțiune asimilatȃre, care aru fi mersu multu mai departe, decât spiritulu de municipalismu și îmbucățirea politică n'aru fi stânjinitu desvoltarea vieții naționale. În timpul de față, încetându Italia de a mai fi o adunătură de municipie spre a se constitui într'unu corpu singuru și compactu, întrebuițarea limbei comune în totă societatea și contopirea progresivă a dialecteloru se face din ȃi în ȃi mai cu puțință, și⁴ mulțumită cerului, suntu foarte departe timpurile acelea în cari cine vorbea italianește la Turinu, la Neapole și la Palermo se credea de a face unu felu de protestare încontra guvernului.

Ănsă, luându chiaru lucrurile astfelu precumu suntu, diferențele între dialectele actuale și limba toscană suntu cu multu mai mici de câtu se crede, și se referu mai bine la pronunția decâtu la vocabularu sèu la gramatică. Împrumutările reciprȃce ce s'au făcutu într'ambele părți au fostu atâtu de numeroșe și continuate, încātu aru fi de ajunsu o cunoștință mai apropiată între Florentini și provinciali spre a descoperi Italianiloru câtu de nedrăptă este sficiunea lor, cându nu cuteză de a întrebuița în limba corectă mai multe locuțiuni ce le au învățatu la umbra cămineloru părintești(**).

Nimicu prin urmare nu pȃte să ne oprȃscă de a privi limba toscană ca o sintese, deși imperfectă, a dialecteloru din Italia totă, și oricātu de mari să fie afinitățile particulare ce presentă unele din aceste dialecte cu limba română, amu greși foarte multu decâtu le amu crede mai apropiate de dȃnsa decâtu de italiana, sèu decâtu ȃmu admite cu onorabilulu D. Alexandrescu că italiana cultă sȃmȃnă cu româna mai puținu decâtu una sèu alta din dialectele ei(***)

Ca să susținemu ȃisele nȃstre, amu putȃ cita sute și sute de vocabule și de frase, sèu chiaru și pagine întregi extrase din deosebitele dialecte și

*) Aici se face alusiune la Fenicieni și la Cartagineși precumu și la Etrusci, alu căroru limbăgiu s'a doveditu în acești ani de pe urmă că era curatu semiticu. Se potu consulta în această privință articulele archeologice publicate de ab. Tarquini în CIVILTĂ CAR-TOLICA (An. IX. Nr. 188).

(**) Observațiunea acȃsta o face ilustrulu A. Manzoni într'unu raportu înfățișatu deunăȃi la Ministerulu Instrucțiunii.

(***) O singură excepțiune s'aru putȃ face în favȃrea unoru dialecte din familia umbrică sȃnu romană, cari, pe lȃngă asemȃnările cu limbăgiulu românescu ce se adă în limba literară, au și altele cari le suntu particulare; ănsă aceste dialecte de abia se deosebescu din aceeași limbă literară.

alăturate cu o versiune italiană sau română (*); dar lipsa cărților trebuincioase și marginile restrinse ale discursului de față nu ne permitu de a întreprinde o asemenea lucrare. Cu toate acestea, spre a nu zădărnici cu totul curiozitatea lectorilor, prezentăm aici *Cântarea Angelilor* a lui He-liade tradusă *ad litteram* în dialectul friulanu și în limba italiană literară.

Cântarea Angelilor.

«Sântu! sântu! sântu este Domnulu alu Puterii!
De trei ori sântu è Domnulu Provederii!
Între cei de susu lui Iehova gloriã!
Pace 'ntre Români, celoru buni victoriã!

Cu noi fi, Dòmne, Domnulu alu Puteriloru;
Pâinea dâ la toți, Dòmne alu averiloru.
Celoru mari elementã,
Celoru mici blândete,
L' avuți charitate,
La săraci virtute,
Vèduvei credință,
Verginei candore,
Patria dreptu mama
Micului orfanu;
Repausu și pace,
Lină conștiință
Dâ celui bătrânu;
Iar pentru junețe
A ta preștiință.
Reverse științe,
Arte creatore,
Cherubi cu ochi mulți,
Focuri de viață
Spre a întări Minteã,
A 'ntări și corpulu,
Inima 'ncălđindu.
Cursieri de fulgeru,
Câi repeți, tunânde
Unescã în pace
Răsăritu cu Apusuri;
Nordului lumină

(*) Compunându Vocabularulu nostru Italiano-Românu, Franceso-Românu și Româno-Italiano-Francesu, care a și începutu de a se tipări la Pesta, amu avutu ocasiunea de a întâmpina unu mare număr de cuvinte toscane, atâtu din limbagiulu doctu câtu și din celu familiaru, cari sêmănã foarte multu cu cele române și nu se găsescu în dialectele provinciale.

Facă să răsaia.
 Foculu Charităţii,
 Foculu Libertăţii
 Să topescă ghiăça,
 Gerulu inoranţei.
 Punturile Crucii,
 Panturi cardinale
 Aibă d'alu loru centru,
 Centru de unire
 Inima lui CHRISTU!

Sântu! sântu! sântu este Domnulu alu Puterii!
 De trei ori sântu è Domnulu Provederii!
 Întru cei de susu lui Iehova gloriă!
 Pace 'ntre Români, celoru buni victoriă!»

Versiune friulană.

«Sant! sant! sant al è il Signor del podè! — Trei voltis sant al è il Signor dé la Providence! — Da chej di su a Iehova glorie! — Pas fra i Romanis, a chej bogns vittorie! — Cun no seit, Signor, Signor de lis Podestas; — Il pan dait a duch, Signor de l'avè. — A chej granch clemenze, — A chej piccui mansuetudine, — Ai siors caritad, — Ai puars virtut, — A la vedue credinze (fede), — A la vergine candor, — La patrie come mari — Al piz-zul uarfin; — Ripos e pas, — Quiete coscienza — Dait al vieli; — Ma a la zovintud — La uestre saviezze. — Spandin scienze, — Ars de invenzion — Dei Cherubins con plui voj, — Fûgs di vitè — Par rinfuarzà la Ment, — Rinfuarzà anchie il cuarp, — L'anime rischialdand. — Chiavai che accorin come il folc, — Stradis rapidis, tonans — Unissin in pas — Orient cun Occident; — Al Nord un clar — Fassin che spuntî. — Il fûg de la Caritad, — Il fûg de la Libertad — Al disfassi la glacere, — Il glace de l'ignoranze. — I pons de la Cros, — Pons gardinai —

Versiune italiană.

«Santo! santo! santo è il Donno (Signor) del Potere! — Tre volte santo è il Donno del Provvedere! — Intra quei di su a Iehova gloria! — Pace intra Romeni, a quei buoni vittoria! — Con noi sii, Donno, Donno dei Poteri (delle Podestà); — Il pane dà a tutti, Donno degli averi. — A quei grandi clemenza, — A quei piccoli blandizie (dolcezza), — Ai ricchi caritate, — Ai poveri virtute, — Alla vedova credenza (fede), — Alla vergine candore, — La patria come mamma — Al picciol orfano; — Riposo e pace, — Lene (quanta) coscienza — Dà al vecchio; — Ma alla giovinezza — La tua prescienza. — Riversino scienze, — Arti creatrici — Dei Cherubi con occhi molti, — Fuchi di vita — Per rafforzar la mente — E rafforzare il corpo, — L'anima scaldando. — Corsieri come folgore, — Calli (vie) rapide, tonanti — Uniscano in pace — Oriente con Occidente; — Al Nord un lume — Faccian che risalga. — Il foco della Caritate, — Il foco della Libertate — Sciolga il ghiaccio, — Il gelo dell' ignoranza. — I punti

Abbin par lor centro, — Centro de della Croce, — Punti cardinali — Ab-
 union — L'anime di CRIST. biano a lor centro, — Centro di unio-
 ne — L'anima (il cuor) di CRISTO.
 Sant! sant! sant al è il Signor del Santo! santo! santo è il Donno
 podè! — Trei voltis sant al è il Si- del potere! — Tre volte etc.»
 gnor de la Providence! etc.»

Celu ve va dori să se încredințeze mai cu desăvârșire în acastă privință, și se aplice unu asemenea examenu la celelalte dialecte, n'are decâtu a consulta exemplele din opera lui Biondelli, trăducëndule și în românește, sèu pòte să confrunte pe *Gerusalemme Liberata* a lui Tasso cu traducerea românească a lui A. N. Păclenu și cu versiunea venețiană a lui T. Mondin, cu cea milanesă a lui D. Balestrieri, cu cea bergamască a lui C. Assonica, cu cea boloniesă a lui F. Negri, cu cea perugină a lui C. Patrizi, cu cea calabresă a lui C. Casentini și cu cea neapoletană a lui C. Fasan sèu a lui N. Capasso (*).

Ênsuși D. Alexandrescu aduce ca specialități ale dialectului friulanu în confrontulu limbei italiene niște asemănări cu cea română, cari, sèu că nu suntu cu totulu străine limbei culte, sèu că suntu și mai esactu întrebuițate de dênsa. Astfelu suntu: îmmuierea lui *l* înaintea lui *i* la pluralu, trunchierea unoru vocale dela finitu, nota pluralului la substantive, formațiunea genului femininu, unele combinări ale verbului cu pronumele personalu, precumu: *dami* (dâmi — *it.* dammi), *danus* (dâ-ne — *it.* danne), *dai* (dâi — *it.* dagli), *nus l'a dat* (ni l'a datu — *it.* ne l'ha dato), *us l'ai dat* (vi l'am datu — *it.* ve l'ho dato): numenile apelative cu femininulu în *essa*, s. e. *Baron*, *Baronessa*, *Conte*, *Contessa*: unele diminutive, precumu *chiameruzze* (cămëruță — *it.* cameruzza): pronumenile *ie* (ei, a ei — *it.* lei, di lei), *lor*, *lui* (loru, lui — *it.* loro, lor, lui): posesivele *al nestri*, *al vestri* (alu nostru, alu vostru — *it.* il nostro, il vostro): vocabulele *scrove* (scrôfă — *it.* scrofa), *credinze* (credință — *it.* credenza), *anchie* (âncă, âncă -- *it.* anche, anco).

V.

Decă dialectele menționate, luândule fiecare în parte, nu înfățișeză o mai mare conformitate cu limba română decâtu cea toscană, asemenea nu putemu s'o dîcemu decâtu le luâmu tôte în grămadă; căci unde toscana se abate mai multu de româna, tocmai acolo dialectele paru că i se apropiă mai mult, și unde unulu din dialectele lipsește, altulu abundă.

Aceste aserțiuni merită de a fi confirmate într'unu modu mai explicitu. Prin urmare, cumu a făcutu onorabilulu Alexandrescu pentru dialectulu friulanu, asemenea și noi vomu alege aci unu număr u drecare de exemple din

(*) Mai multe din aceste versiuni, ca spre exemplu cea neapoletană a lui Capasso, suntu cu totulu seriöse, iar nu simple parodie prelucrate într'unu stilu burlescu, precumu este versiunea lui Mondin sèu a lui Balestrieri.

celelalte dialecte italiene, și în această alegere ne vomu ține mai multu de exemplele acelea pe cari limba cultă nu le ofere, sèu chiaru oferindule, o face într'o măsură mai imperfectă. Cu aceeași ocașiune lectorulu va observa că mai multe din celelalte citațiuni conținute în discursulu D-lui Alexandrescu n'au de obiectu niște proprietăți esclusive ale limbajulu friulanu, ci se află deopotrivă în alte dialecte cu totulu distinse la fisionomiă și la literatură.

ANALOGIE LEXICALE. — Să nu se pèrdă din vedere că unele din vocabule următore, deși analòge cu traducerea română în ceea ce privește rădăcina și valòrea fonetică, presentă òcreare diversitate în privința sensulu: de aceea noi le amu însemnatu cu o steluță. Asemenea amu pusu unu punctu de întrebare la alte vocabule a căroră asemănare aru putè să fie numai fortuită.

	ROM. aide	ITAL. orsù
aida, <i>ven.</i>	acumu?	adesso
aimò, <i>terg. vech.</i>	aiu	aglio
aio, agio, <i>ven.</i>	âlu, elu	egli
al, <i>piemont.</i>	albie	truógolo
*âlbio, <i>ven.</i>	albiöră	madia
albuól, <i>ven.</i>	âncă	anche, anco
anca, <i>ven.</i>	ângeru	ângelo
ânger, <i>lomb.</i>	ariă	aia
ara, <i>ven.</i>	îndărētu	indietro
arréto, <i>neap.</i>	avētu	incremento
avento, <i>calabr.</i>	ață, açiă	accia, filo
azza, <i>ven.</i>	babă	vecchia
baba, <i>tergest.</i>	alababulea?	disordinatamente
*babalà (a la) <i>ven.</i>	bătae de jocu	scherno
bataréla, <i>ven.</i>	bine	bene
bine, bin, <i>lomb.</i>	bou	bue
bo, <i>ven.</i>	brazdă?	poderetto
*bráida, <i>terg. v.</i>	ca	come
ca, <i>neap. și sicil.</i>	cam	quasi, come
*cam, <i>lomb.</i>	a căuta	cercare
catár, <i>ven.</i>	patru	quattro
catro, <i>chiog.</i>	cenușe	cinigia
*cenise, <i>ven.</i>	cirêșă	ciligia
ceriêsa, <i>ven.</i>	acilea	quì
chilò, <i>terg. v.</i>	câine	cane
chine, chin, <i>lomb.</i>	cu	con
co, <i>ven.</i>	culcă	córica
cólega, <i>ven.</i>	crucificatu	crocifisso
crucifissatu, <i>cors.</i>	cu	con
cu, <i>neap. și sicil.</i>		

curár, <i>ven.</i>	ROM. a curăța	ITAL. mondare
curto, <i>ven.</i>	scurtu	corto
cúsare, <i>chiogg.</i>	a còse	cucire
cusso, <i>ven.</i>	culcușu?	cuccia
*desbafarár, <i>ven.</i>	a desbăra	sparare, sciorinare
descantár, <i>ven.</i>	a descănta	disincantare
desfoiár, <i>ven.</i>	a desfoia	disfogliare
desgiazzár, <i>ven.</i>	a desghiăța	dighiacciare
despetenár, <i>ven.</i>	a despeptěna	spettinare
despoiár, <i>ven.</i>	a despoia	spogliare
dessedà, <i>lomb.</i>	a deștepta	destare
dinc', <i>lomb.</i>	dinți	denti
dintra, <i>sicil.</i>	dintre	fra
do, <i>ven.</i>	douě	due
doi, <i>piem. și lomb.</i>	doi	due
doie, <i>neap.</i>	douě	due
Domnedè, <i>lomb.</i>	Dumneđeu	Domeneddio
dos, <i>lomb.</i>	dosu	dosso
dreto, <i>ven.</i>	dreptu	dritto
dugár, <i>bellun.</i>	a juca	giuocare
dui, <i>lig.</i>	doi	due
dumà, <i>lomb.</i>	numai	soltanto
eu, eiu, <i>cors.</i>	eu	io
fazza, <i>ven.</i>	față, fațiă	faccia
fia, <i>piem. și ven.</i>	fiă	figlia
figà, <i>ven.</i>	ficatu	fegato
fio, <i>ven.</i>	fiu	figlio
fir, <i>lomb.</i>	firu	filo
focu, <i>sicil. și cors.</i>	focu	fuoco
fora, <i>ven.</i>	fôră, afôră	tuora
forfe, <i>ven.</i>	fôrfece	forbici
frunte, <i>lig.</i>	frunte	fronte
frunti, <i>sicil.</i>	frunte	fronte
fumegár, <i>ven.</i>	a fumega	fumicare
*giába (a), <i>ven.</i>	de giaba	a bizzeffe
giugà, <i>lomb.</i>	a juca	giuocare
*gora, <i>lomb.</i>	gură	gola
immarmorio, <i>ven.</i>	îmmarmuritu	istupidito
impirár, <i>ven.</i>	a înșira	infilare
indree, <i>lomb.</i>	înděrêtu	indietro
intardigár, <i>ven.</i>	a întărđia	tardare
intrégo, <i>chiogg.</i>	întregu	intiero
larc, <i>bellun.</i>	largu	largo
lăssa, <i>ven.</i>	lasă	lăscia

licár, <i>ven.</i>	ROM. a licâi	ITAL. leccare
loch, <i>terg. v.</i>	locu	luogo
Luni, <i>ven.</i>	Luni	Lunedì
macár, <i>ven.</i>	a măci	ammaccare
magári, <i>m. multe dial.</i>	măcaru	magari (<i>neus.</i>)
maister, <i>lomb.</i>	meșteru	mastro
máncialu, <i>sic.</i>	mâncălu	mángialo
mármura, <i>calabr.</i>	marmură	marmo
Marti, <i>ven.</i>	Marți	Martedì
mene, <i>rom.</i>	mine, mene	me
Mércore, <i>ven.</i>	Mercuri	Mercordì
mestro, <i>ven.</i>	meșteru	mastro, maestro
miezo, <i>neap.</i>	miezu	mezzo
*mio, <i>ven.</i>	milă (geogr.)	miglio
moiár, mogiár, <i>ven.</i>	a moia	immollare
mora, <i>sicil.</i>	moravuri	costumi
mugére, muiére, <i>chiog.</i>	muiere	moglie
muiér, mugér, <i>ven.</i>	muiere	moglie
munte, <i>lig.</i>	munte	monte
muzza, <i>terg.</i>	mîță	mucia, muscia
muzzicatu, <i>sicil.</i>	mușcatu	morsicato
nimmu, <i>cors.</i>	nime	niuno
nóiteia, <i>piem.</i>	nòptea	notte
noma, <i>chiog.</i>	numai	soltanto
noua, <i>terg. v.</i>	nouă	nuova
nume, <i>lig.</i>	nume	nome
òmeni, <i>ven.</i>	òmeni	uòmini
paussár, <i>bellun.</i>	a repausa	riposare
pe, <i>neap.</i>	pe	per
pégola, <i>ven.</i>	pêcură	pece
pine, pin, <i>lomb.</i>	pâine	pane
*pirón, <i>ven.</i>	pironu	pernio
placa, <i>ven.</i>	placă	piastra
plou, <i>terg. v.</i>	plouă	piove
*ponga, <i>ven.</i>	pungă	gozzo, sacchetto
postu, <i>ven.</i>	poți-tu	puoi tu
pri, <i>sicil.</i>	pre, spre	per
puárta, <i>terg. v.</i>	pòrtă	porta
punte, <i>lig.</i>	punte	ponte
rasaóre, <i>chiog.</i>	răsătòre	rasoio
recusiúra, <i>ven.</i>	recusătură	ricucitura
remane, <i>chiog.</i>	remâne	rimane
*ronchizár, <i>ven.</i>	a râncheza	ronfare
rumegár, <i>ven.</i>	a rumega	rugumare

saláta, <i>ven.</i>	ROM. salată	ITAL. insalata
sanca, <i>ven.</i>	stângă	manca
sbraià, <i>lomb.</i>	a sbiera	gridare
scantinár, <i>ven.</i>	a clătina?	tentennare
scetà, <i>neap.</i>	a aştepta	aspettare
schilupár, <i>bellun.</i>	a scuipa	sputare
scrizzà, <i>lomb.</i>	a scîrîai	scricchiolare
scrovaria, <i>ven.</i>	scrofăriă	porcheria
scuárza, <i>terg. v.</i>	scôrţă	scorza
scurtár, <i>ven.</i>	a scurta	scortare
segúr, <i>lomb.</i>	siguru	sicuro
sene, <i>rom.</i>	sene, sine	si, se
séo, <i>ven.</i>	seu	sego
ses, <i>lomb.</i>	şese	sei
sgurà, <i>lomb.</i>	a sbura	volare
siguru, <i>cors.</i>	siguru	sicuro
sinte, <i>lomb.</i>	simte	sente
sor, <i>terg. v.</i>	soră	suora
'sto, 'sta, <i>ven.</i>	êstu, êstă	questo, questa
stralúci, <i>sicil.</i>	străluce	straluce
stralúse, <i>lomb.</i>	a străluci	stralúcere
stramană, <i>ven.</i>	destrămatu?	sciamannato
strambaria, <i>ven.</i>	strămbăriă	stramberia
strambitã, <i>ven.</i>	strămbătate	stranezza
strambo, <i>ven.</i>	strâmbu	strano
stranudár, <i>ven.</i>	a strănuta	sternutare
straplantã, <i>terg. v.</i>	a străplănta	trapiantare
stropár, <i>ven.</i>	a astupa	otturare
struzi, <i>ven. şi lomb.</i>	trude	stenti
strussiár, <i>ven.</i>	a se trudi	faticare
'stu, <i>sicil.</i>	êstu, âstu	questo
svolár, <i>ven.</i>	a sbura	volare
talpón, <i>ven.</i>	talpă (la pomi)	toppo
tene, <i>rom.</i>	tene, tine	te
tiara, <i>terg. v.</i>	ţeră	terra
tórber, <i>lomb.</i>	turbure	torbido
tot, <i>bolon.</i>	totu	tutto
trei, <i>piem.</i>	trei	tre
tri, <i>bolon.</i>	trei	tre
tupà, <i>cors.</i>	a astupa	otturare
tutluna, <i>lomb.</i>	totu una	tutt'uno
varza, <i>ven.</i>	varză	sverza
Vénere, <i>ven.</i>	Vineri	Venerdì
vierme, <i>neap.</i>	vierme	verme

voia, vogia, <i>ven.</i>	ROM. voe, voiă	ITAL. voglia
zap, <i>terg. v.</i>	țapu	bécco
Zioba, <i>ven.</i>	Joi	Giovedì
ziogo, <i>ven.</i>	jocu	giuoco
zoso, <i>ven.</i>	josu	giù, giuso

ANALOGIE FONETICE. — *C* dintalu din limba toscană în mai multe provincie din Italia de Nordu sună ca *ç* sèu *ț* românescu; așa s. e. vorbele *ghiaccio*, *braccio*, *laccio*, *cinque*, *faccia*, *provincia* (ghiațiă, brațiu, lațiu, cinci, fațiă, provinciă), ori-și-cumu să fie scrise, se citeșcu *ghiaçio*, *braçio*, *laçio*, *cinque*, *façia*, *provinçia*.

L devine *r* în mîi multe vorbe romane, neapoletane, siciliene, venețiane, lombarde și ligure. Exemple: *er miere*, *er sore*, *carne sarata*, *omo ferice*, *arma*, *var*, *caramal*, *barcone*, *arbergo*, *ara*, *voreva*, *galòfuru* (mierea, sòrele, carne sàrată, omu ferice, inimă, vale, călimaru, balconu, birtu, aripă, vrea, garofă).

D se scîmbă uneori în *z*, ca s. e. *cazère*, *chiog.* (a cădè).

Gh se află câteodată în locu de *b*, ca în unele părți din Romănia; s. e. *ghiancu*, sicil. în locu de *bianco* (albu); *ch* câteodată stă în locu de *p*, ca *chiui* sicil., în locu de *più* (mai); și în fine sunetulu silabeloru toscane *gnr*, *gne*, *gni*, *gno*, *gnu*, precumu se întemplă la Români de peste Carpați, pòte să se dealui *n*; astfelu òice Sicilianulu *dugnu*, în locu de *dunu* (daru; *it.* dono).

L se stinge înaintea lui *i* mai desu în dialecte decâtu în limba literariă. Exemple: *foia*, *oio*, *maio*, *aio* (fòe, oloiù, maiu, aiu; *it.* foglia, olio, maglio, aglio).

A pleonasticu, ce se întrebuinteză așa desu la începutulu vorbeloru românești, ca *a-cestu*, *a-colo*, *a-tare* s. c. l., este și în mai multe dialecte de o necesitate eufonică. Așa s. e. în Umbria se òice: *artirare* (a retrage; *it.* ritirare), la Roma: *a no dice* (nu òice; *it.* non dice), la Neapole: *annomenare* (a numi; *it.* nominare), în Piemontu: *a l'è morta* (a muritu; *it.* è morta), la Chioggia: *a ve parlar*; *a xe un torente* (vè vorbește; este unu torentu; *it.* vi parla; è un torrente).

I în unele vorbe se adauge înaintea lui *e*, precumu amu vèduțu în vorbele neapoletane *miezo*, *vierme* (*it.* mezzo, verme); iar în alte vorbe, ca în cele lombarde *bin*, *chin*, *pin*, *sinte*, înlocuește pe *e* sèu pe *a*. Câteodată *i* este pleonasticu după *a* tonicu, ca în dialectulu boloniesu: *noi cantàin*; *c'sa fàin* (*it.* noi cantiamo; che facciamo). Altu nimicu nu face Românulu cându spune: *faimă*, *înainte*, *căine*, *păine*, *măine* s. c. l.

În mai multe dialecte o finalu din limba toscană este înlocuitu de *u*. Astfelu òice Sicilianulu: *lu paradisu*, *lu tempu*, *lu nostru disideriu* (*it.* il paradiso, il tempo, il nostro desiderio); Corsulu spune: *datu*, *unu*, *vostru*, *prunu* (*it.* dato uno, vostro, pruno); Piemontesulu: *lu lettu*, *lu peccatu* (*it.* il letto, il peccato); Genovesulu: *lu metallu*, *lu annu* (*it.* il metallo, l'anno). Fòrte desu acèstă substituțiune se întemplă în mijloculu vorbeloru, precumu: *purtà*

cor. (a purta; *it* portare); munte, *disperaziun*, lig. (munte, desperațiune; *it*. monte, disperazione); *durmà*, piem. (a dormi; *it*. dormire); *giugà*, lomb. (a juca; *it*. giuocare). Dar și *u* se întâlnește transformatu în *o*, cându devine tonicu în cursulu conjugării; așa s. e. Sicilianulu din infinitivulu *muriri* (a muri; *it*. morire) scôte la prezentulu indicativulu: *ieu moru* (eu moru; *it*. muoio). Acestă de pe urmă scâmbare nu este cu totul străină nici la limba toscană.

La ărecari cuvinte *u* finalu, sèu curespundătorulu *o*, pere în pronunciațiune, precumu: *voi*, ven. în locu de *voio*; *oi*, terg. v. în locu de *oiu*.

Trunchierea vocaleloru finale, care în limba toscană este întrebuințată numai dreptu apocopé, devine o regulă mai multu sèu mai pușinu generală în dialectele piemontese, lombarde, emiliane, carnice și venețiane. Cele patru d'ântéiu familie se servescu de o asemenea trunchiere mai desu decâtu limba română, dar cea de pe urmă o întrebuințeză într'unu modu mai mărginitu. Exemple: *quand*, *stat*, *dit*, piem. (cându, statu, șisu; *it*. quando, stato, detto); *abiss*, *cap*, *curios*, *intreg*, *franzes*, *om*, *natural*, *mort*, lomb. (abisu, capu, curiosu, întregu, francesu, omu, naturalu, mortu; *it*. abisso, capo, curioso, intiero, francese, uomo, naturale, morto); *caval*, *mäl*, *tot*, bolon. (calu, rêu, totu; *it*. cavallo, male, tutto); *biel*, *gust*, *manz*, *piarsich*, terg. v. (frumosu, gustu, mânzu, piersică; *it*. bello, gusto, manzo, pesca); *vin*, *sen*, *camin*, *cordon*, *canal*, ven. (vinu, sînu, căminu, cordonu, canalu; *it*. vino, seno, camino, cordone, canale).

O tonicu se pronunțiă fôrte deschisu, nu numai în dialectele carnice, ci și în cele dela Neapole și dela Chioggia. Așa s. e. se aude: *muorto*, *vuostro*, *pavuone*, neap. (mortu, vostru, păunu; *it*. morto, vostro, pavone); *puoco*, *comuodo*, chiog. (pușinu, în ce modu; *it*. poco, come); *puarta*, *scuarza*, terg. v. (pörtă, scôrță; *it*. porta, scorza). Asemenea și *e* are câteodată unu sunetu așa deschisu, încātu se transformă în *a* la mai multe dialecte: gondolierulu venețianu va spune: *varza*, *arba*, *tara*, *sara*, *piara* nimicu mai pușinu decâtu Românulu cându șice: *vêrză*, *îerbă*, *șeră*, *sêră*, *piêtră*.

Dar ceea ce este și mai interesantu este de a vedè că sunetulu litere-loru române *ă*, *â*, *ê*, *ë*, *ô*, *õ*, *î* nu este cu totul necunoscutu popôreloru italiene. Pronunțierea mai multoru din aceste litere se pôte considera ca o tendență de a stinge și de a închide pe vocală, și cam acestă o face Bolo-niesulu cându pronunțiă *str'nzer* în locu de *strenzer* (a stringe), *a t'piás'la?* în locu de *a te piásela?* (îți place ea?); sèu pescarulu dela Chioggia cându spune: *uncantao*, *umparao*, *untra de mi*, în locu de *incantao*, *imparao*, *intra de mi* (încântatu, învêțatu, între mine); sèu Piemontesulu decă șice: *c'me*, *d'm' pari*, *l'è staita 'n barca*, *a s'l'è piantà*, *la va 'mpromët'la*, în locu de: *come*, *de me' pari*, *l'è staita in barca*, *a se l'è piantà*, *la va impromëtela* (cumu, de alu meu tată, ea a fostu în barcă, și l'a împlântatu, o va promite); sèu Sicilianulu șicându: *lu 'nfernù*, *'n celu*, *'mbarcari* în locu de: *lu infernu*, *lu celu*, *imbarcari* (infernul, cerulu, a îmbarca); sèu Pavesulu șicându: *la f'nestra d'la bella*, *v'del* în locu de: *la fenestra della bella*, *vedello* (ferestra amantei, a lu vedè); sèu înfine Corsulu cându șice *chiamânduvi* pentru chia-

mandovi (chiâmânduvă). Câteodată sunetele despre cari este vorba se potu privi ca o contopire a mai multor vocale, și atunci avem niște vorbe pronunciate ca *fœura*, *i søu*, *i vœur*, milan. (cit. *fôra*, *i sô*, *i vôr*, — îfără, ai sêi, ei voru); *cantœr*, *fanœl*, *scœla*, bolon. (cit. *cantâr*, *fanâl*, *scâla* — a cânta, felinaru, scară); *fêmi*, *dêtu*, *stîtu*, lig. (cit. *fâmi*, *dâtu*, *stâtu* — fâmi, datu, statu).

ANALOGIE GRAMATICALE. — Alterarea literilor *c* și *g* la terminațiunea plurală a substantivelor și adiectivelor este comună dialectelor și limbei literare, dar alterarea lui *t*, pe care o însemnăză onor. Academicu român în dialectulu friulanu, este admisă, nu numai în celelalte dialecte carnice, ci și în mai multe vorbe din dialectele lombarde. Astfel se aude în gura Milaneseului: *tutt* și *tucc'* sèu *tucci*; *quant* și *quanc'* sèu *quanci*; *dent* și *dinc'* sèu *dinci*; *tant* și *tanc'* sèu *tanci*, unde este de observatu că *i* finalu din aceste vorbe este pronunțiatu ca la Români foarte scurtu și cam stinsu.

Suprimerea literii *l* înaintea lui *i*, pe care o amu notatu mai susu, nu se face numai în mijloculu vorbelor, dar și la silabele finale dela pluralu ca în românește; și acèstă proprietate, care se află ca o simplă excepțiune în puține vorbe toscane, devine regulă generală în unele dialecte, precumu în celu venețianu, unde *vedêlo*, *agnêlo*, *cavâlo*, *anemal* facu: *vedei*, *agnei*, *cavai*, *anemai*.

Terminațiunile apelative române în *aru* și *oru* le avem în cea mai mare parte a dialectelor, chiaru în vorbele unde Toscanulu le înlocuește prin *aio* și *oio*.

Articululu *el*, *l* și *lu*, în locu de *il* sèu *lo*, este foarte comunu în mai multe provincie, și nu este raru de a întêmpina în dialectele siciliane și neapoletane pe *a* în loculu femininulu *la*.

La pronumele personalu avem: *eu*, *ieu*, *iu* și *eiu* sic. și cors. (eu; *it.* io); *mene*, *tene*, *sene*, rom.; *meni*, *teni*, *seni*, cors. (mine, tine, sine; *it.* me, te, se); *a mia*, *a tia*, sicil. (mie, ție; *it.* a me, a te); *elo*, *el*, ven. (elu; *it.* egli), cari suntu vorbe necunoscute în limbagiulu toscanu. *Me*, *te*, *se*, *ve* se întrebuinteză mai în tôte dialectele, nu numai unde le întrebuinteză limba cultă, ci și cându acèsta se servește de particellele *mi*, *ti*, *si*, *vi*. *Îmi* românescu existe în gura Piemontesulu cându spune: *a'm da l'annello* (îmi dă inelulu; *it.* mi dà l'annello).

Dintre posesivele suntu de notatu: *mieu*, *meia*, terg. v. (meu, mea; *it.* mio, mia); *mei*, sicil. (mei; *it.* miei); *meie* neap. (mele; *it.* mie); *too*, *soo*, *toá*, *soa*, *toi soi*, ven. (têu, sêu, ta, sa, têi, sêi; *it.* tuo, suo, tua, sua, tuoi, suoi); *sœu*, milan. (sêi; *it.* suoi); *nostru*, *vostru*, cors. (nostru, vostru; *it.* nostro, vostro). Și precumu Toscanulu spunea mai 'nainte: *fratêlmo*, *moglielma* (fratele meu, soția mea), asemenea spune și astăzi Neapoletanulu: *patteto*, *mammeta* (tată-teu, mamă-ta).

Cătu pentru conjugarea verbelor, nu este numai Friulanulu care întrebuinteză la infinitivu fôrma scurtată a Românilui: acèsta o face și Lombardulu, Piemontesulu, locuitorulu Emiliei, alu Umbriei, alu anticulu Lațiu și uneori chiaru Neapoletanulu. Nimicu mai comunu în Italia decât de a

audi: *torrà, scapà, taià, cantà, maridà, avè, pudèi, crede, dormi, senti, mori.*

Prezentulu indicativului păstrează mai la toate dialectele în persóna II. a pluralului literelè *ami, em, im* în locul caracteristicii *iam* a toscaniloru, precumu: *sonámo, saltámo, portámo, semo, avemo, potemo, facemu, videmu, cugghiemu, sentimo, murimu* (sunámu, saltámu, purtámu, suntemu, avemu, putemu, facemu, vedemu, culegemu, simțimu, murimu; — *it. soniamo, saltiamo, portiamo, siamo, abbiamo, possiamo, facciamo, vediamo, cogliamo, sentiamo, moriamo*).

Imperfectulu din dialectulu sicilianu, în locu de terminațiunea *ava, avano, eva, evano*, are *au, iu*; s. ex. *dunau, spuntau, affacciau, ardù, ridiù* (dăruiau, iviau, înfăcișau, ardeau, rîdeau).

Același dialectu termină în *aru* pe a III persónă a pluralului dela perfectu, ca: *aristaru, spacaru* (opriř, crăparō; *it. arrestarono, spaccarono*); iar dialectulu lombardu și celu piemontesu termină în *e* persóna III dela singularu, precumu: *cantè, taiè* (cântō, tăiō).

Pe mai-multu-ca-perfectulu indicativului românescu, care în privința terminațiuniloru corespunde cu trecutul subiectivului italianu, locuitorulu Lațului lu întrebuițeză și elu ca indicativu, și ăice s. ex. *cantassi, cantassi, cantasse, cantassimo, cantaste, cantassero* (cântasem, cântaseși, cântase, cântasemu, cântaseți, cântaserō) în locu de: *cantai, cantasti, cantò, cantammo, cantaste, cantarono*.

La prezentulu subiectivului locuitorulu dela Chioggia spune ca Românvlulu *cante, salte* în locu de *canti, salti*, și chiaru în locu de *cantino, saltino* pluralu.

Usulu de a întrebuița la pluralu din persóna III terminațiunea singularului este fōrte comunu la mai multe dialecte, fie pentru modulu subiectivulu, fie și pentru celelalte.

Între formele ce se găsescu la verbe neregulate suntu demne de a fi citate unele ca acestea: *su* chiogg. și sicil. (su, suntu; *it. sono*); *sum, sunn*, sicil.; *sonti*, veron.; *sun*, lig.; *sont*, lomb. (suntu; *it. sono*); *eram*, lomb.; *ieriam*, terg. v. (eram; *it. eravamo*); *estu*, ven. (ești-tu; *it. sei tu*); *achiu*, cors.; *aiu*, sicil. (așu; *it. ho*); *emm*, lomb. (amu; *it. abbiamo*); *hau*, terg. v. (eu; *it. hanno*); *voi, voio, vogio*, ven. și chiog. (voiu; *it. voglio*); *vorea, vœur*, lomb. (vrea, voru; *it. voleva, vogliono*); *faga*, lomb. (facă; *it. faccia*); *nassù*, lomb. (născutu; *it. nato*).

Alterarea vocaleloru cauzată din reacțiunea silabeloru următore nu este fōră exemplu la dialecte; așa s. e. verbele toscane: *nascere, dare, fare, stare, cantare* dau origine la formele provinciale: *nesci*, sicil.; *dètu, fèmi, fètu, stàtu*, lig.; *cantàr*, bolon. (naști, datu, fâmi, făcutu, statu; *it. nasci, dato, fatti fatto, stato*).

FISIONOMIA COMPARATIVĂ A DIALECTELORU. — Ca să se vedă figurându într'o sintese ăcreare elementele materiale și formale ce s'au analizatu pêne aci, ecō câteva pasagiuri din dialectele cele mai principale împreună cu traducerea loruliterală în românește.

Piemontu.

«Tutti me disu, e tutti me stradisu — Che a maridess si trova 'l paradisu. — È tantu tempu che sun maridatu, — E 'l paradisu nun l' ho mai disulu. E atâtu timpu câ suntu măritatu (insuratu), și paradisulu nu l' am mai truvatu.»
gășitu.

«Oh scotè, lo signor Conte, — Prestè-me la vostra spa. = Oh disi, Oh ascultați, domnulu Conte, împrumutați a vòstră spangă. — Oh di, bela Monfreina, — Cosa mai na vòli fa? = Voi taiè 'na frascalina — Pèr frumòsa Monfreina, ce mai cu ea vei face? — Voiu taiè o frunzuliță spre fè ombra al me' caval. = Cuand la bela l' a 'vu la speia, — Ant èl còr a face umbră la alu meu calu. — Cându bella aavutu spanga, în inima a i l' a piantà.»
i o a împlântatu.

Liguria.

«Oh che disperaziun Pè mai la mia, — Avèi la lingua e nun pudèi Oh ce desperaziune e mai a mea, a avè limba și nu putè parlare! — Passu davanti a la galante mia, — La vedu e nun la possu salutare.»
vorbi! Trecu înainte la galanta mea, o vedu și nu o potu saluta.

«Stelle del cielu, fèmi d'un favure; — Fè cresce questa notte scitissan- Stele dela ceru, facejimi o favore; faceți crește această noapte șese-deci t'ure; — Pregate 'n űangerin si metta i' are, — Ch' u vagga 'n cielu a ore; rugați unu űangerelu să și pună aripile, ca să mērgă în ceru a trattener le űure.»
întreține orele.

Lombardia.

«No te parli de quest mi come mi, — Ma tel disi de part de Domne- Nu fi vorbescu de acēsta ca dela mine, dar și o űicu din parte de Dumne- dè; — Ora te lassi mo' pensà de ti — Che speranza de veng', e che űeu; acumu te lasu a cugeta de tino (ēnsuți) ce speranță de învinge, și ce impegn l'è. — Chi el fè pont, e de slanz el scompari — Sbarlusend, che îndatorire este. Aci elu făcù punctu, și deodată elu peri (dîn vedere) strălucindu, încātu Goffred nol sa comè; — L'è in dubbi s'el strasenta e s'el strave- Gotfridu nu știe cumu; elu e în dubiu dēca elu străsimte și dēca elu străvede da, — E el frega i cœcc' ch'el par ch'el se dessedà.»
(dēcā se amăgēștē), și și frēcā ochii încātu pare că elu se deștēptā.

«Regordev ben che se in 'sta nostra vall — De lacrim o cholera
 Recordafivē bine cā dēcā în estā a nōstrā vale de lācrēmi sēu cholērā
 trovee on fior, — Besogna guardā ben de no schisciall: — L'è 'l primm amor.»
 gāsiji o flore, catā a se feri bine de a nu o călca: este primul amoru.

Veneția.

«Dormi pur, bela, e dormi pur sicura, — Chè i m'a fato guardian de
 Dormi dar, bellā, și dormi sigurā, cā ei m'au făcutu guardianu de
 le to porte; — Chè i m'a fato guardian de le to mura. — Dormi pur, bela,
 ale tēle porți; cā ei m'au făcutu guardianu de ai tēi muri. Dormi dar, bellā,
 e dormi pur sicura.»
 și dormi sigurā.

«Oh Dio, che cielo che xe inuvolā, — Che par che voglia piover,
 Oh Dēu, ce ceru ce este innouratu, încātu par cā vrea ploa,
 e po' passa! — Cussì fa l'omo co' l'è inamorā; — Ama la bela dona e
 și apoi trece! Așa face omulu cāndu e inamoratu; amā frumōsa femee, și
 po' el la lassa.»
 apoi elu o lasā.

«No, siora Dorotea, no, la me creda a mi. — No l'è cossa ben fata;
 Nu, dōmna Dorotea, nu, ea mē crēlā pe mine. Nu e lucru bine făcutu;
 no la va ben cussì. — Se per i so' interessi qua el mario no pol star, —
 nu merge bine așa. Dēcā pentru ale sēle interesuri aici bārbatulu nu pōte sta,
 Ha la muger per questo da farse criticar? — La perdona, se parlo cussì
 are muierea pentru acēsta de a se face critica? Ea erte (ertați), de vorbescu așa
 col cor avertō, — Chi stima so mario, cussì no vive certo.»
 cu inima deschisā, cine stimā al sēu bārbatu, așa nu trāeste de siguru.

Trieste (Dialectu vechiu).

«—Perçè po' no ghe n'astu plantā un altro nou? — Perçè miue
 —Pentru ce apoi nu ai plāntatu unu altu nou? — Pentru cā al meu
 sior pare el diseua che bisogna spietā la uita de un omis per uede
 domnu pārinte dicea cā trebue așteptā viēța de unu omu spre a vedē
 el frut del auliu nou. — El iera ben un tandān tou pare, come uiu, che
 fructulu māslinului nou. — Elu era bine unu prostu al tēu pārinte, ca viu,
 Dio ghe braçis Panema soua! Se i soui nechi auessin pensā
 Dumnețeu să i înbrāçișeze anima sa! Dēcā ai sēi vechi (strābuni) aru fi gānditu
 cussì, no gaueressen mai uì, nè nanchia auliu, nè oi.»
 așa n' aru fi niciodatā vēțutu nici încă (mācaru) māslinu, nici oloiu.

Lațiu.

«Palomba che per l'aria vai a volare, — Ferma, chè voglio dirte
Porumbiță ce prin aerulu mergi a sbura, oprește, căci voiu a ți spune

due parole: — Voglio levà una penna a le tue are, — Voglio scrive una
două cuvinte: voiu lua o penă din ale tèle âripi, voiu scrie o

lettera a lo mio amore.»
scrisore la alu meu amoru.

«A no fa gnente er Papa, a no fa gnente? — A no fa gnente lui,
Nu face nimiecu Papa, nu face nimicu? Nu face nimiecu D-lui,

brutte marmotte? — Acussi ve plasse un accidente, — Come fatiga
urite măimuțe? Așa v'aru lua unu accidentu (damlana), precumu fatigă

tutto giorno e notte.»
tôtă ziua și noptea.

Neapole.

«Fenesta vascia e patrona crudele, — Quante sospire m' aie fatto iettare! —
Ferestra ticălbăși și dômnă crudelă, câte suspine m' ai făcutu a scotel

M' arde 'sto core comm' a 'na cannela, — Bella, quando te sento annome-
Mi arde țăstă inima ca la o lumănare, bella, cându te simtu a numi.

nare. — Oie! piglia sperienza della neve: — La neve è fredda, e se fa ma-
Oh! ia experiență dela neună: neună e rece, și se face mă-

niare. — E tu, come si' tant' aspra e crudele? — Muorto 'me vide, e non
nui. Și tu, cumu ești atātu aspră și crudelă? Mortu mă veți, și nu

'me vuo' aiutare.»
mă voești ajuta.

Sicilia.

«— Vurria sapiri cumu vi chiamati? = Eu mi chiamu Rusidda; chi
Voir' așu a ți cumu vė chiămați? — Eu mă chiamu Rusidda; ce

vuliti? = Ca menti chi Rusidda vi chiamati, — Quannu vi chiamu pirci
voiți? — Că pe cându (ce) Rusidda vė chiămați, cându vė chiamu pentru ce

nun sintiti? — Aviti l'acqua fresca, e 'un mi ni dati, — Muriri mi faciti di
nu simțiți? Aveți apa rece, și nu mi dați, muri mă faceți de

la siti; — Sunnu li Turchi, e mi hannu pietati; — E vui, crudili donna, 'un
sete; suntu Turcii, și mi au pietate; și voi, crudela dômnă, nu

mi n'aviti.»
mi aveți.

«Un pumu muzzicatu mi ittau. = Mâncialu, dissi, pri l'amuri miu; —
Unu mēru mușcatu mi arucô. — Mâncălu, țise, pentru amorul meu;

Ma nu fu pumu no, chi mi dunau: — Fu 'na vampa di focu chi m' ardiu.»
 Dar nu fu mèru nu, ce mi dedea: fu o vâpae de focu ce în' ardea.

Corsica.

«A lu paese di Nazza — Eo ci vogliu piantà unu prunu, — Perchè
 La satulu de Nazza eu voiu plânta unu prunu, (pentru) ca
 di la nostră razza — 'Un ci passi più nissunu: — Perchè 'un fînu trè nè
 de a nôstră rasă (familie) nu trecă mai nici unulu: pentru că nu furō trei nici
 quattru, — Ma sett' omi contr' unu.»
 patru, dar șapte ômeni în contra unuia.

«Or magnate 'u vostru pane, — E biite 'u vostru vinu; — Noi di questu
 Acum mâncați a vôstră pâne, și beei alu vostru vinu; noi din acesta
 'un ne bulemu, — Ma di lu bostru sanguinu, — In bindetta di lu nostru, —
 nu voimu, dar de alu vostru sânge, spre rēsbunare de alu nostru,
 Che l'avemu a lu strascinu.»
 ce l'avemu a lu tîri.

«Unn' è quellu paesacciu — Che tinia lu me' cuginu? — Ch'ellu ci
 Und' e acelu ținutu miserabilu ce ținea alu meu vĕru? Să i
 scappi lu focu, — E nun ci abiti più nimmu.»
 scape (isbucnescă) foculu, și nu lu locuescă mai nimeni.

VI.

Noi suntemu de părere că aru aduce cineva unu mare serviciu literiloru române dēcă, lărgindu fundulu tabloului aci înfăcișatu, aru compune unu glosariu completu alu limbei române comparate cu limba literariă și cu dialectele poporului italianu. Acestu glosariu aru trebui să coprinđă numai cuvintele comune la ambe părți, și să le așede, nu după ordinea alfabetică, ci după afinitatea rădēciniloru atributive grupate împreună cu tôte derivațiunile loru, urmărindu astfelu planulu propusu de învățatulu Müller întru a prepara clasificatiunea morfologică a idiōmeloru (*). Înfine, spre a completa o asemenea lucrare, aru trebui să se însoțescă glosariulu cu unu întinsu tractatu gramaticalulu elaboratu în sensulu același!

Resultatulu aru fi că, numai din despoierea materialului adunatu depe tôte cantōnele Italiei, s'aru putē recompune mai tōtă limba română, încātu n'aru fi facilu cuiva să ne conteste tesa că: *Limba română și limba italiană suntu deopotrivă productulu unei fusiuni a dialectelor antice italiene făcută după unu deosebitu punctu de vedere și într'o epōchă deosebită.*

(*) *Lectures on the Science of Language* by Max Müller. London 1861—1864.

Și într' adevêru, lăsându deocamdată la o parte questiunea despre raporturile genealogice ale limbei franceze și spaniole, cari în orice casu sêmănă cu cea română multu mai pușinu decâtu italiiana, nimeni nu este care să nu pricèpă cumu că identitatea atâtoru elemente formale și materiale, cari nu se găsescu în limba latină, dar s'au păstratu la ambe popøre chiaru după curmarea oricărui relațiuni între ele, arètă că aceleași elemente existèu la epoca separațiunii, și erau părți caracteristice ale limbagiului popularu, cu tôte că limba latină nu încetase încă de a înflori.

Este prin urmare de prisosu să combatemu opiniunea unoru filologi, cari, considerându tôte limbele romanice ca o simplă corupere a latinității începută la căderea Imperiului și consumată în Evulu Međiu, se sîrguescu de a face istoria transițiunilor fiecărui cuvîntu și fiecării flexiuni latinești. Dècă anticele monumente ale limbeleru italiote și espresiunile vulgare semănate în scrierile poeților, și mai alesu ale dramaturgiloru romani, nu erau de ajunsu spre a convinge în sensulu contraru pe acești învățați, de ce nu s'au uitatu mai cu dinadinsulu la limba română, care putea singură să arunce òrecare lumină asupra problemei?

Dar preexistența de care este vorba nu dovedește încă tôte tesa enunțiată; căci aru putè cineva să susțină că limba română (purificată de elementele eterogene ce amu amintitu mai susu) nu este altu ceva decâtu limba antică vulgară ce s'aru fi vorbitu cu o uniformitate òrecare în tôte Italia alătura cu cea latină literariă. Acèsta, dècă nu ne înșelâmu, este și părerea onorabilulu Alexandrescu.

Ca să fie limba română mai antică decâtu italiiana, și chiaru ca să fi existitu într'o stare mai multu decâtu rudimentală la epoca în care Romanii au colonizatu țerile Daciei, noi n'avemu nici o dificultate d'a o admite; căci lipsa mai totală a dialecteleru și uniformitatea limbei ce s'a conservatu în deosebitele provincie române cari au rămasu despărțite cu începerea invasiuniloru barbarice, precumu a fostu casulu Macedoniei, presupune că limba română era și constituită de mai 'nainte; și nici n'aru fi de cređutu ca uniformitatea în vorbire să se fi întrodusu după ce coloniștii s'au împrăștiatu pe unu teritoriu așa întinsu, și pe cându ei n'aveau altă limbă scrisă și recunoscută în instituțiunile publice decâtu numai limba latinescă. Dar despre alta parte nimicu nu dovedește ca să se fi vorbitu unu limbagiu vulgaru omogenu și universalu în vechia patriă a legionariloru: documentele ne lipsescu cu totulu în acestu respectu, și o cercetare scrupulôsă a dialecteleru odierne aru putè să aducă unu resultatu cu totulu contraru, esplicându prin cause anteriore (*) niște proprietăți esențiale ale loru deosebite de proprietățile limbei române, și cari aru fi fostu eliminate, dècă o limbă analògă cu acèsta aru fi avutu o valòre cătuși de pușinu universală.

(*) Spre lămurirea acestui punctu voru fi de mare utilitate cercetările istorice ale danesulu Mommsen și frumosulu tractatu alu contelui G. Galvani: *Sulle genti antichissime d'Italia e sulle favelle loro innanzi Augusto.*

Remâne atunci să reducem la unu altu principiu unitatea primordială a limbei române, adică să admitemu împreună cu concetățenulu nostru Veggezzi-Ruscalla, că limba acèsta are de fundamentu limba castrense a Romaniloru adunați din tôte provinciile Imperiului, care limbă s'aru fi formatu prin combinarea graduală a dialecteloru respective sub influența limbei oficiale(*). Cătu pentru limba italiană, ea nu putea pe atunci să existe decātu în embrionu, pênă cându încetareșă politică a Imperiului și cădereșă latinității lăsô pe dialecte să se ivescă la lumină, le transformô și le apropiô între ele prin adoptarea aceluia ce a devenitu piatra angulară a limbei italiene, va să dîcă prin adoptarea dialectulu toscò-latinu.

Astfelu este facilu de a esplica și causa asemênârilor ce amu însemnatu în totu discursulu nostru. Dialectulu toscò-latinu sêmănă cu limba română mai multu decātu celelalte dialecte luate fiecare în parte, pentru că mai nainte de tôte este o combinare a tuturoră, precumu a fostu la rîndulu sêu însăși limba română, și apoi pentru că elementulu toscò-latinu, adică elementulu metropolei trebuia să fi fostu predominitoru în caștrele Poporulu-rege. Iar, dècã dialectele din Italia septentrională, și mai cu sêmă cele carnice (din cari este dialectulu friulanu), se apropiă de limba românescă într'unu modu mai sensibilu decātu cele din mișdă-đi, lucrulu se esplică, nu numai prin preșența deosebiteloru elemente celtice în armata romană, ci și prin contiguitateșă geografică a țeriloru subalpine cu provinciile de peste Adriatica.

VII.

Lectorulu care a binevoitu de a ne urma pênă aici va recunôște dupô tôte cele đise cătu este de mare importanța filologică a limbei italiene pentru Români, și *e converso* a limbei române pentru Italiani: elu va fi descoperitu modulu admirabilu prin care una dovedește și controlèză pe alta; va fi nevoitu înfine de a admite că unu studiu mai profundu și mai întinsu asupra acestoru raporturi este nu numai de doritu, ci și de o neapărată trebuință într'un momentu în care limba română tinde a lua o fisionomiă mai decisă și mai completă.

Ânsê, și acèsta o đicemu cu mare părere de rêu, studiulu limbei italiene, precumu este organizatu în România, nu coresponde de locu cu legitimele cêreri ale situațiunii.

Motivulu principalu nu este lipsa de simpatiașă din partea Româniloru: dècã o amu đice, ar fi o nedreptate din parte-ne, mai vîrtosu acumu, cându o Municipalitate română ne a acordatu o subvențiune de 15,000 L. V. spre a tipări unu Dicționaru. Dar ceea ce împedică progresulu studielloru în acestu raportu este modulu prin care funcționèză cea mai mare parte din catedrele de limbă italiană, și rangulu ce i s'a fixatu în programele Instrucțiunei Publice.

(*) Unu fenomenu analogu se observă astăzi în armata italiană, care a începutu în acești ani din urmă a și forma unu limbagiù propriu prin contopirea dialecteloru provinciale combinate cu limba națională.

Buoa-cuviință ne consiliă la tăcere asupra punctului d'ântêiu, dar asupra celuilaltu fiâne permis de a ne opri unu minutu mai 'nainte de a încheia discursulu nostru.

Catedrele de limba italiană ce figurèză în budgetulu Statulu pentru anululu curentu suntu 11, tôte facultative și stabilite numai pentru unele cursuri din scòlele secundare: suma ce le este afișată de abia se urcă la o cifră de 72,000 L. V. Limba francesă din contra este introdusă ca obligatoriă în tôte clasele gimnasieloru și în mai multe cursuri din tôte celelalte scòle secundare de ambe sexe; o catedră superiøre se află la facultăți în București și alta la Iassi, și cifra onorarieloru se sue pêně la 228.800 L. V.

Noi suntemu departe de a contesta însemnătatea limbei francese într'o epochă în care limba acèsta s'a mai făcutu o limbă cosmopolită, și națiunea care o vorbește pare că se află la culmea civilizațiunii; dar ni se va permite de a ne îndoi despre oportunitatea de a se da acestui studiu o mai mare dezvoltare în România decâtu în orice altă parte a lumii, sacrificându chiaru studiulu limbei române, căruia i sa rezervatu pêně astăzi unu rangulu subordinatu. Estremitățile suntu rele totdeauna, și noē ni e frică ca spiritulu de galomania care bântue societatea română să nu aducă cumu-va peirea simțimentulu naționalu, căci vitalitatea națiuniloru stă în proporțiune directă cu elementele lor de originalitate.

Drept' aceea nici n'amu pretinde să se dea limbei italiene rolulu ce a jucatu pêně acumu limba francesă în România, sèu să se adopteze pentru perfecționarea limbei române o metodă exagerată de italisme, precumu ni se pare de a fi tendința onorabilulu Prof. Spinazzola. Limba română pòte să se folosescă și de italiana și de francesă: dar pentru acèsta n'are nici o necesitate de a se italianiza sèu de a se înfrancoși: ea cată să fie română mai presusu de tôte, și studiulu ei are să fie basă fundamentală pe care o să se înnalțe mareșulu edificiu alu instrucțiunii naționale.

Ori și cumu să fie, ni se pare că limba italiană aru putè prè bine să figureze și ea în facultatea de litere la București și la Iassi, precumu figurèză în celelalte Universități europene: cu acèstă deosebire ânșă, că în acele Universități ea este admisă numai în vederea importanței sèle literarie, pe cându la Universitățile române aru avè și o importanță filologică și națională în ceea ce privește relațiunile ei cu limba Țerei.

Și decă aceia care dispunu de Instrucțiunea Publică n'aru împărtăși umila nòstră opiniune, totuși ni se pare de recomandatu o altă ramură de studiu ce are o catedră propriă în cele mai ilustre Universități străine, și cu tôte acestea nicăirea nu s'aru afla mai bine aședată decâtu în facultățile române: voimu să đicemu știința comparativă a limbeloru romanice sèu neo-latine. La unu asemenea studiu limba italiană și aru lua postulu ce i se cuvine, și împreună cu dènsa aru veni la cercetare subt' unu punctu de vedere generalu și alte limbe, precum cea spaniolă, care, deși importantă pentru filologia română, n'aru putè să aibă în Țerà o catedră deosebită. Astfelu învêțământulu predatu în scòlele secundare pentru limbele română, italiană, fran-

cesă și latină aru isbuti la unu punctu culminantu, și de acolo aru pleca ca dela o basă mai sigură oricine aru fi chiămatu a se ocupa în specialu cu limba națională.

Tôte ne facu a crede că la acěstă clasă n'aru lipsi concursulu junimei studiöse; căci junimea română este setösă de știință, și spiritulu celu mai întreprinđătoru fierbe în vinele ei. Ceea ce trebuște mai multu nu este de a o îndemna, ci de a o îndrepta. Și mai presusu de tôte cată să se nutrască cu studiu seriöse și solide, depărtându de dēnsa ceea ce este numai luxuosu, flusoriu și superficialu.

Pruncului care cere pâinesă nu i se dea scorpiuni, și decă tōta lumea se plānge în România de vițuriile generațiunii de față, ferescăse bine conducătorii națiunii de a nu înlocui acěstă generațiune coruptă prin o altă generațiune de șarlatani.

Cātu pentru noi, cari iubimu Țēra acēsta și din cauza șederii nōstre îndelungate între Romāni, și pentru onđrea numelui latinu ce i este comunu cu Țēra nōstră, nu putemu decātu să invocāmu asupra-i împreună cu poetulu dela Venosa ocrotirea acelei divinițăi simbolice, care, purcedēdu într' o aureolă de rađie iridescente, vine să deștepte științele și artele civilizatore, vindecă rānile trecutulu și prevestește gloria viitorulu:

*Augur. et fulgente decorus arcu
Phæbus acceptusque novem Camœnis,
Qui salutari levat arte fessos*

Corporis artus;

*Si Palatinas videt æquus arces,
Remque Romanam, Latiumque felix,
Alterum in lustrum, meliusque semper
Proroget ævum.*

